

Перспектива дослідження. Перспективою наступних досліджень є розроблення диференційованих завдань з швейної справи для учнів з порушеннями інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дульнев Г. М. Основы трудового обучения во вспомогательной школе. URL: <http://surl.li/gytev>.
2. Косенко Ю. М. Вчитель як суб'єкт навчально-ігрової діяльності у спеціальній школі. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць НПУ ім. М. П. Драгоманова.* Київ, 2013. № 23. С. 127–130.
3. Косенко Ю. М., Дегтяренко Т. М. Організація самостійної діяльності школярів із порушеннями інтелекту на уроках суспільствознавчого змісту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал СумДПУ ім. А. С. Макаренка.* 2021. № 3. С. 48–57.
4. Рейда К. В. Виховання готовності учнів допоміжної школи до самостійної праці засобами виробничого навчання. *Дефектологія.* 2003. № 1. С. 45–49.
5. Товстоган В. С. Визначення професійно важливих якостей в учнів допоміжної школи. *Дефектологія.* 2007. № 2. С. 24–26.
6. Хохліна О. П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. К.: Педагогічна думка, 2000. 286 с.

Наталія ЛЕВЧЕНКО

учитель I категорії КЗ
«Харківська спеціальна школа №3»
Харківської обласної ради;

Наталія ГОНЧАРОВА

учитель вищої категорії КЗ
«Харківська спеціальна школа №3»
Харківської обласної ради;

Тетяна ЛИТВИЩЕНКО

учитель вищої категорії КЗ
«Харківська спеціальна школа №3»
Харківської обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ НА ПРИКЛАДІ КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ХАРКІВСЬКА СПЕЦІАЛЬНА ШКОЛА №3» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

У статті схарактеризовано особливості формування громадянської свідомості учнів з особливими освітніми потребами – порушеннями інтелектуального розвитку. Обґрунтовано значення понять «патріотизм», національно-патріотичне виховання»; виокремлено принципи громадянського виховання.

Авторами розкриті основні напрямки громадянського виховання учнів із інтелектуальними порушеннями з досвіду роботи Комунального закладу «Харківська спеціальна школа № 3» Харківської обласної ради. Наведено перелік заходів з зазначеного напрямку.

Ключові слова: громадянська свідомість, патріотизм, національно-патріотичне виховання, діти з особливими освітніми потребами, інтелектуальні порушення.

The article characterizes the peculiarities of the formation of civic consciousness of students with special educational needs - violations of intellectual development. The meaning of the concepts "patriotism", "national-patriotic education" is substantiated; the principles of civic education are highlighted.

The authors revealed the main directions of civic education of students with intellectual disabilities based on the work experience of the Communal Institution "Kharkiv Special School No. 3" of the Kharkiv Regional Council. A list of measures in the specified direction is given.

Key words: civic consciousness, patriotism, national-patriotic education, children with special educational needs, intellectual disabilities.

Актуальність. Питання національно-патріотичного виховання як складової національної системи виховання завжди були і залишаються пріоритетними в поглядах української психолого-педагогічної громадськості як важливий напрям освіти й виховання особистості, а особливо зараз, у період воєнного стану в нашій країні.

У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей [1].

Діти мають безпосередній зв'язок з тим, що відбувається в країні: їхні батьки мобілізовані й захищають Батьківщину, працюють волонтерами, беруть участь у громадських акціях тощо. Варто надавати дітям чіткі й зрозумілі пояснення: потрібно розповідати учням, що держава і громадянське суспільство роблять усе можливе для відновлення миру та порядку в країні, відбиття зовнішньої агресії проти України, що лише в національній єдності та національній гідності наша сила й незламність [2].

Метою дослідження є обґрунтування поняття патріотизму та визначення особливостей формування громадянської свідомості в учнів із порушеннями інтелекту, які навчаються в спеціальних закладах освіти.

За визначенням літературних джерел, **патріотизм** – це високо-сміслові почуття-цінності, що втілюється у діяльній любові

особистості до народу, Батьківщини, держави. У цьому сенсі почуття патріотизму є національним. Внутрішнє опертя для виховання цього почуття-цінності – діяльна відданість особистості Батьківщині, її суспільно значуща цілеспрямованість, моральна стійкість, наявність почуття власної гідності та заслуженої своєю патріотичною діяльністю любові до себе, готовність до самопожертви [3].

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [4].

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді:

- формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей;
- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- активна участь у громадсько-політичному житті країни;
- верховенство права, повага до прав людини;
- готовності до природоохоронної діяльності;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [1].

Головною метою патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа,

готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин [5]. Виховання патріотичних якостей особистості відповідно до моделі «Громадянин – патріот України»:

- любов до Батьківщини, народу;
- духовне здоров'я;
- культура думки і мови;
- соціально активна позиція громадянина;
- творче мислення;
- дотримання правових, духовних та загальнолюдських законів.

Принципи патріотичного виховання:

➤ принцип національної спрямованості виховання, який передбачає формування у молоді національної свідомості, любові до України, свого народу, шанобливого ставлення до його культури, здатності зберегти свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

➤ принцип культуровідповідності, який передбачає виховання як культуротворчий процес, спрямований на формування базової культури особистості, базуючись на набутому морально-етичному досвіді людства;

➤ принцип гуманізації виховного процесу зосереджує увагу на особистості як вищій цінності;

➤ принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії передбачає, що учасники виховного процесу виступають рівноправними партнерами у процесі спілкування, беруть до уваги точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної, узгоджують свої позиції;

➤ принцип цілісності означає, що виховання організовується як системний педагогічний процес, спрямований на гармонійний та різнобічний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу, передбачає забезпечення наступності напрямів та етапів виховної роботи;

➤ акмеологічний принцип вимагає орієнтації виховного процесу на вищі морально-духовні досягнення і потенційні можливості особистості, створення умов для досягнення нею життєвого успіху, розвиток індивідуальних здібностей;

➤ принцип особистісної орієнтації означає, що загальні закони психологічного розвитку проявляються у кожній людині своєрідно і неповторно;

➤ принцип життєвої творчої самодіяльності передбачає становлення особистості як творця свого життя, який здатен приймати особисті рішення, і нести за них відповідальність, повноцінно жити і активно діяти, постійно самовдосконалюватися, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни;

➤ принцип толерантності передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, формування у вихованців відкритості, толерантного ставлення до цінностей, відмінних від національних ідей, до культури, мистецтва, вірувань інших народів, здатності диференціювати спільне та відмінне в різних культурах, сприймати українську культуру, як невід'ємну частину загальнолюдської [6].

Складовою патріотичного виховання є усвідомлення особистістю своєї громадянської приналежності. В. Сухомлинський був переконаний, що виховання громадянських якостей починається з родини і «дитина – дзеркало морального життя батьків».

У педагогічній системі В. Сухомлинського особистість виховується через тріаду: школа–сім'я–громадськість. «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини–громадянина, людини–трудівника, людини–культурної. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладаються коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави.

Одним із методів виховання громадянських якостей В. Сухомлинський вважав формування почуттів, емоційних переживань, адже, на його думку, дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем. Також метод встановлення причинно-наслідкових зв'язків, за В. Сухомлинським, вчить маленьку дитину бачити наслідки кожного свого вчинку, уявно ставити себе на місце іншого, вводить її у складний світ людського [7].

Найважливішим засобом патріотичного виховання В. Сухомлинський вважав рідне слово і зазначав, що «людину ми виховуємо словом і тільки словом. Все інше – вправи, звички, праця – від слова».

Важливим засобом В. Сухомлинський розглядає природу не лише в емоційно-естетичному аспекті, що розвиває почуття прекрасного, а й

оцінює її також з громадянсько-патріотичного погляду, оскільки пізнання і любов до природи є водночас і пізнанням та вихованням любові до рідного краю [8].

Видатний педагог В. Сухомлинський наголосив, що головне місце у системі патріотичного виховання займають наочні методи, наголошуючи, що «під час екскурсій, взагалі під час кожної зустрічі дітей з природою, ми намагаємося показати їм світ таким, щоб вони задумались над тією істиною, що природа – це наш дім, і якщо ми будемо безтурботними марнотратцями, ми зруйнуємо його; природа – частинка нас самих, а байдужість до природи – це байдужість до власної долі» [9].

У ході багаторічного практичного досвіду, напрямками патріотичного виховання учнів в Комунальному закладі «Харківська спеціальна школа № 3» Харківської обласної ради визначено:

- Формування патріотизму, відповідальності за долю нації, держави.
- Виховання розуміння високої цінності українського громадянства, внутрішньої потреби бути громадянином України.
- Формування поваги до Конституції України, державної символіки: Герба, прапора, Гімну України. Виховання правової культури особистості.
- Виховання шанобливого ставлення до рідних святинь, мови, історії. Формування національної свідомості, людської гідності, любові до рідної землі, родини, народу.
- Збереження і продовження українських культурно-історичних традицій.
- Формування соціальної активності.

Патріотичне виховання учнів з інтелектуальними порушеннями здійснюється дистанційно (онлайн) у форматі зустрічей на платформі Zoom, також є веб-сервіс Google Classroom, де педагоги-дефектологи розміщують для учнів відео-презентації бесід, виховних та позакласних годин, презентації, квести, посилання на тематичні фільми та телепередачі, віртуальні екскурсії, подорожі до краєзнавчих та етнографічних музеїв, тощо. Діти із захопленням приймають участь у патріотичних позакласних заходах, флешмобах: малюють малюнки до патріотичних свят, пишуть листівки та виготовляють саморобні подарунки воїнам-захисникам ЗСУ, виготовляють аплікації (до Дня матері та сім'ї, 8 травня – День

пам'яті та примирення, День вишиванки, тощо) та поробки (наприклад, писанки, мальованки, дряпанки, крашанки, великодні композиції), декламують вірші українських поетів, розучують народні українські пісні, прислів'я, приказки, розгадують кросворди, вікторини, загадки, ребуси, асоціативні кущі «Батьківщина», «Мова» та ін.

Заходи на національно-патріотичну тематику:

- До Дня Гідності та Свободи – урок пам'яті «Герої не вмирають».
- До Дня українського козацтва – Бесіда «Козацькому роду нема переводу».

- Лінійка «Битва під Крутами».

- Лінійка «До дня вшанування пам'яті Героїв Небесної сотні та Революції гідності».

- Виховна година до Дня пам'яті трагедії Бабиного Яру – «Бабин Яр – це незагойна рана...».

- День збройних сил України.

- Урок пам'яті «Вшанування жертв Голодомору 1932-1933 років».

- 9 листопада – День української мови та писемності тощо.

За даним напрямком розроблені відео-презентації виховних годин, таких як:

- До дня народження Т. Шевченко «Великий син – великого народу»; Лесі Українки – «Л.П. Косач – одна із центральних постатей національної культури».

- Світле свято Великдень «Великодні дива».

- 8 травня – День пам'яті та примирення «Україна в роки Другої світової війни».

- Подорож у природу «Первоцвіти мого краю».

- До Дня вишиванки виховна година – «Вишиванка як унікальний код твого краю».

Працює шкільний фольклорно-театральний гурток «Казкова мозаїка». Де учні відтворюють традиції, звичаї та обряди нематеріальної національної спадщини (свята «Великодні дива», «Андріївські вечорниці» – обряд Кусання калити, «Різдво Христове» – обряди колядування, щедрування, «Водіння кози» «Святий Миколай, ти до нас завітай...»), інсценування українських пісень, казок тощо.

Висновок. Патріотичне виховання в школі спрямовується на залучення учнів до глибинних пластів національної культури і духовності,

формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної культури.

Воно здійснюється на всіх етапах навчання в школі, забезпечується всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованість, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України. Патріотичне виховання здійснюється як на уроках, так і під час позакласної роботи.

Запорукою ефективності виховного процесу є органічне поєднання системи принципів національно-патріотичного виховання в цілісну систему, яка забезпечує досягнення відповідних результатів – міцно і органічно засвоєних загальнолюдських і українських національних цінностей [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання: лінії зіткнення та розмежування. *Рідна школа*. 2016. № 8-9. С. 8-10.
2. Демишкевич В. А. Особливості патріотичного виховання молоді в контексті розвитку сучасного суспільства. К., 2016, 33 с.
3. Добровольська Л. Н., Чорновіл В. О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів : навчально-методичний посібник. Черкаси : Вид-во комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2016. 56 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16. 06.2015 р. № 641 URL: rnpri.edu.ua/ua/files/vr/knpvdm16062015.doc 30.
5. НАКАЗ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України 27.10.2009 № 3754/981/538/49
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2020 року Ка 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
7. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К. : Рад. шк., 1978. 44 с.
8. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори: в 5-ти т. Т.3. К. : Рад. шк., 1976.